

Pius Alibek és iraquiana, però fa més d'un quart de segle que viu a Catalunya. Filòleg, professor universitari, restaurador, traductor i autor d'un manual de transliteració de l'àrab al català que utilitzen El Periòdic, TV3 i Catalunya Ràdio, parla i escriu cinc llengües -aramau, àrab, català, castellà i anglès-. Lany 2007 va traduir al català 'L'edifici Iaqubian' (Edicions de 1984), d'Alaa Al Aswani, un llibre molt polèmic a Egipte, portat posteriorment al cinema. (Text: Víctor Alexandre)

Pius Alibek, restaurador amb ànima de literat

Q

uina opinió et mereix la versió cinematogràfica de

L'edifici iaqubian, el llibre que tu vas traduir al català?

Tot i que és un gènere diferent, crec que com a pel·lícula està bastant a l'alçada de la novel·la. Quan traduïa el llibre, em van enviar un CD amb la pel·lícula i no la vaig voler veure fins que vaig acabar per evitar que em

pogués influir. La meva dona sí que la va veure i li va agradar. També es va llegir la versió en àrab del llibre en 24 hores.

La veritat és que, més enllà de la inevitable necessitat de síntesi, la pel·lícula és d'una fidelitat extraordinària a la novel·la.

Si agafem la tradició de convertir obres literàries en pel·lícules, *L'edifici Iaqubian*

seria, certament, de les més fidels. A banda d'això, jo he vist molt cinema egipci i cada cinematografia té uns codis que a un espectador no avesat se li poden escapar. Vull dir que els actors aporten moltes coses de la sensibilitat de l'autor. Quan parlo de codis, parlo de girs lingüístics, gestualitat, expressió... En els subtítols es perd tot això, però els qui no necessitem llegir-los ens n'adonem. Són

codis culturals i també personals dels actors. Pensa que els protagonistes de la pel·lícula són monstres del cinema en el món àrab.

El personatge principal, que es diu Zaki Bek Ad-Dussuqui, està interpretat per Adel Imam, un actor egipci exquisit. És el Zaki que t'imaginaves quan traduïes la novel·la?
No només això, sinó que mentre llegia el llibre em vaig assabentar que l'estaven fent en pel·lícula i, tot i que encara no sabia els noms dels intèrprets, ja donava a Adel Imam el paper de Zaki Bek. És curiós, però anava traduint la novel·la i tenia al cap Adel Imam tota l'estona. De fet, em fa l'efecte que Alaa Al Aswani també el tenia al cap quan creava el personatge. Està fet a la seva mida. Li ho hauré de preguntar, ha, ha, ha!

En el llibre és un personatge fascinant, un faldiller empedreït, tot i que ja és gran. Domina a la perfecció el que ell en diu la "ciència de la dona" i resulta tan entranyable que l'espectador se l'acaba estimant. Aquest és un fragment del llibre que el descriu molt bé: "De fet, els seixanta-sis anys que ha viscut fins ara, amb tots els esdeveniments i contradiccions, alegres i tristos, se centren principalment entorn d'una paraula: la dona. És, val a dir, un d'aquests captius terminals de la dolçor femenina per als quals la dona no és un desig que s'encén de tant en tant, se satisfà i s'apaga, sinó un món complet de seduccions que es va renovant en imatges sense fi d'una atractiva diversitat: pits esplèndids i robustos amb mugrons com grans d'un deliciós raïm, malucs tendres i tous tremolant com si esperessin un atac sobtat de darrere; llavis pintats que xuclen petons i gemeguen de plaer; cabells de totes les formes (els llargs i llisos que cauen suaument o els llargs en desordre salvatge i caragolats, els mitjaners, familiars i estables, els curts a la garçon que donen un aire masculí poc comú en el sexe), i els ulls... Ai, que boniques les mirades que s'hi amaguen: les sinceres o falses, les descarades o tímides, fins i tot les increpantes, enutjoses o censuradores. Fins a aquest extrem i més estimava Zaki Bek les dones". En definitiva, és un home de posició benestant que ha tingut relació amb dones de totes les classes socials: dones de l'alta societat, dones d'homes importants, estudiants, meuques, pageses, minyones... Literàriament és un personatge meravellós.

Em sembla un personatge molt real, per bé que poc comú. Si hi haguessin més persones com ell la humanitat seria molt millor. A mi em recorda un oncle meu que em va iniciar en la vida sexual. Es deia Petrus, havia quedat vidu de molt jove i era molt semblant a Zaki Bek. Tant Petrus com Zaki són persones que

mantenen l'esperit egipci, que és un esperit que sap gaudir de la vida. La situació política i econòmica, la pressió policíaca o la corrupció intenten enfosquir la vida de les persones, però, tot i així, hi ha personatges espurna que il·luminen de tant en tant la foscor d'aquella societat. Per altra banda, al marge d'aquestes tendències, que poden ser entranyables, en la persona de Zaki Bek hi ha un bagatge que és una lliçó d'humanitat.

És cert, i, a més a més, té, un punt d'ingenuïtat que encara el fa més atractiu.

Sí, però jo en diria ingenuïtat intencionada. Crec que tot el que ens ensenya la vida és per millorar la nostra consciència. No es tracta de decidir què fer, sinó d'escollir com volem ser. Vull dir que creure en els altres i donar-los un vot de confiança és una opció, no una ingenuïtat. O, dit d'una altra manera, la ingenuïtat també és una opció. Això és el que m'agrada d'en Zaki. És una persona molt intel·ligent, humanament intel·ligent, i decideix que vol ser enganyat i se la juga perquè no vol perdre la fe en les persones. Jo he de deixar d'estimar perquè el meu primer amor va ser un fracàs? És clar que no!

Traduït a una vintena de llengües, entre les quals el català, dos-cents mil exemplars venuts, una adaptació cinematogràfica que farà que se'n venguin molts més..., quina és la raó de l'èxit internacional d'aquest llibre? El retrat desacomplexat que fa de la societat egípcia, mostrant-nos les tortures de la policia, el tabú de l'homosexualitat, la submissió sexual de la dona, potser?

Hi ha diferents factors que han contribuït a aquest èxit. Un, és que feia temps que no vèiem una novel·la costumista amb aquesta riquesa i agilitat amb què apareix el món àrab. La gent ja estava una mica farta o saturada de la injecció de cosmopolitisme de les telenovel·les i quan se'ls ha presentat una opció amb més classe i frescor s'hi han abocat de ple. Però hi ha un altre factor important. I és que si agafem la part més intel·lectual de la novel·la -la novel·la ens planteja dubtes intel·lectuals-, trobem que encara hi ha molta gent al món àrab que es resisteix a caure en el parany de la doble moral. Llavors, quan apareix una veu que parla sense malícia i d'una manera tan planera, té èxit perquè està dient allò que tothom pensa i que no gosa dir. La novel·la també té un vessant crític. Critica la corrupció i el despotisme del govern i critica els corrents que li són contraris, com ara l'integrisme religiós portat a uns extrems que no tenen res a veure amb la fe. És a dir, que la primera crítica agrada a una part de la societat i la segona a l'altra part. I, tanmateix, això és el que l'ha salvat de les agressions

Hi ha diferents factors que han contribuït a aquest èxit. Un és que feia temps que no vèiem una novel·la costumista amb aquesta riquesa i agilitat amb què apareix el món àrab. Però hi ha un altre factor important. I és que si agafem la part més intel·lectual, trobem que encara hi ha molta gent al món àrab que es resisteix a caure en el parany de la doble moral

L'autor de la novel·la va rebre crítiques i pressions, però ell no es va preocupar mai per les reaccions que podia provocar el llibre. Considerava que havia fet el que havia de fer i ja està. Com explica Alaa Al Aswani a 'L'edifici Iaqubian', l'origen del mal d'Egipte és la corrupció, que dessagna el poble i les persones

perquè, per més fanàtics que puguem ser, quan l'objectivitat s'exposa des d'una certa distància estem obligats a respectar-la.

Un dels seus valors és la capacitat de sintetitzar magistralment els canvis que ha experimentat la societat egípcia els darrers setanta-cinc anys a través d'uns personatges vinculats a un edifici. Un edifici, per cert, que existeix de debò.

I tant! No només això, sinó que Alaa Al Aswani ha rebut denúncies i reclamacions d'algun veí espavilat que demanava drets d'imatge perquè considerava que determinat personatge estava basat en la seva vida. Aquestes denúncies, evidentment, han fracassat, però Alaa Al Aswani va haver d'anar a judici.

Saps a quin personatge, en concret, es referia?

Em sembla que era en Hatim Raixid, l'homosexual de mare francesa que és el cap de redacció del diari *El Caire*. El primer que Al Aswani va preguntar al denunciant va ser: "La teva mare és francesa?". I la resposta va ser que no. Es tracta de gent que prova a veure si hi ha sort per si pesquen alguns din-

ers. Per altra banda, t'he de dir que la pel·lícula va estar a punt de ser censurada.

Ah, sí? Volien prohibir-la?

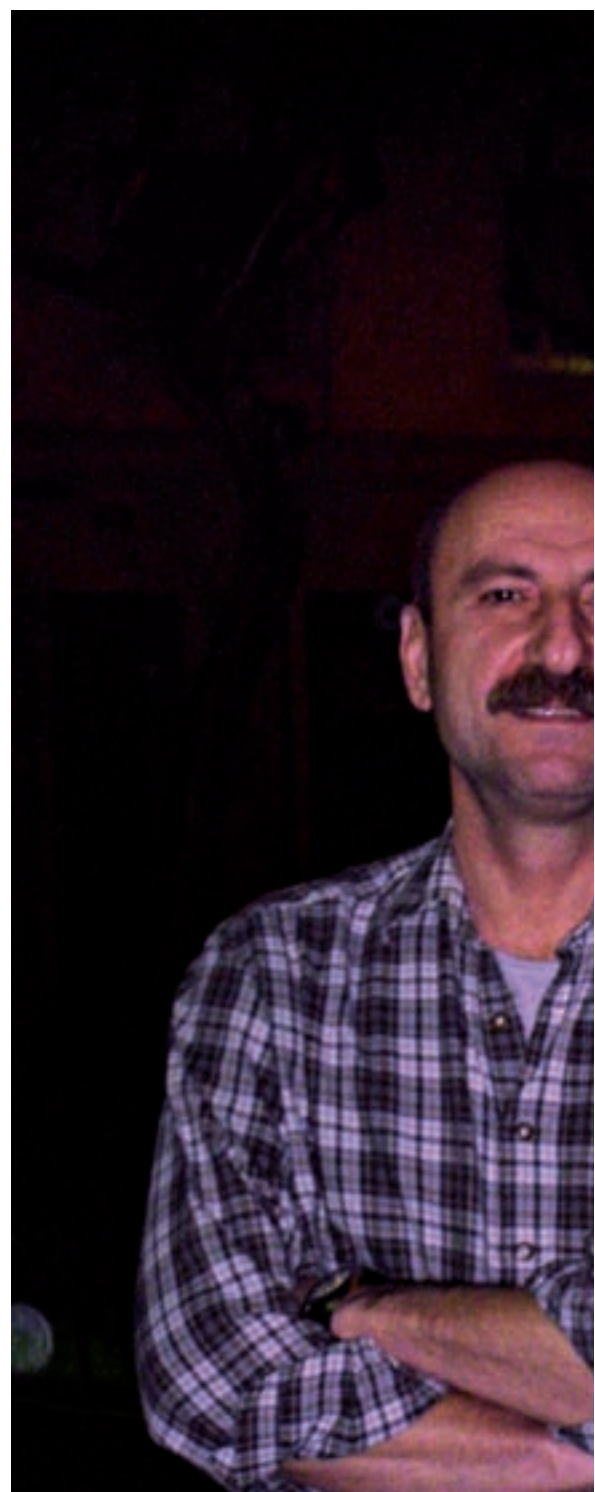
No. Volien tallar-ne les escenes que consideraven més escabroses, sobretot les relatives al tema de l'homosexualitat. Opinaven que els actors, quan interpreten homosexuals, estan obligats a comportar-se com a homosexuals. Per sort, el director, Marwan Hamed, es va poder defensar dient que els dos homes no es toquen en cap moment. També va ajudar força que la resta d'intèrprets, tots de primera línia, es plantessin i que diguessin: "Si la pel·lícula no es projecta sencera serà cremada". Aquesta pressió va ser possible gràcies al fet que ja s'havia projectat a Nova York i a Berlín i, per tant, ja existia a ulls internacionals.

És cert això que diu el llibre? Diu: "Cap egipci pot oposar-se al seu govern. Hi ha pobles que són revolucionaris i rebels per naturalesa, però de tota la vida l'egipci abaixa el cap per alimentar-se. Ho diu la història: el poble egipci és el més fàcil de governar del món. Tan bon punt arribes al poder se sotmeten a tu i s'humilien davant teu i fas amb ells el que vulguis. Qualsevol partit que estigui al poder i celebri eleccions les ha de guanyar, perquè l'egipci ha donat suport al seu govern. Déu l'ha creat així".

Això em recorda el personatge d'Haj Azzam, el polític corrupte, i em sona a un concepte wahhabita del poder. Crec que aquí hi ha una barreja entre l'egipci, com un súbdit treballador que es guanya la vida amb dificultats des dels temps dels faraons i que està tan distanciat del poder com de la lluna, fins i tot avui dia, i una reafirmació de la presència wahhabita, el moviment integrista més important d'Egipte, que domina aquella societat. Taha, el noi terrorista de la novel·la, pertany a aquest moviment. El wahhabisme diu que s'ha d'obeir sempre el governant i que encara que s'equivoqui mai no pot ser qüestionat.

Alaa Al Aswani, l'autor, va venir a Catalunya a presentar el llibre. Us coneixíeu, personalment, o manteníeu contacte durant la traducció?

No, no. Ni ens coneixíem ni vam parlar per telèfon. El vaig veure per primer cop a Barcelona, quan va venir només un dia a presentar el llibre. Tenia moltes ganes de conèixer-lo, perquè intuïa que ens fariem amics de seguida i així va ser. Ens vam trobar a les deu del matí i ja no ens volíem separar. Només ho vam fer quan ell va anar a l'hotel a fer la migdiada. Va ser tal com me l'imaginava. Vam connectar de seguida. Tant de bo hi

haguessin més persones com ell, tant per la manera de pensar o de plantejar les coses com pel seu humanisme. Et podria explicar moltes anècdotes d'aquell dia que demostren com és. Per exemple, la seva comprensió envers tot el que veia. No hi havia res de bo o de dolent per a ell, tot era acceptable. Fins i tot tenia una percepció àgil i eficient dels seus interlocutors i amb una mirada et deia de quin peu calçaven. En el menjar també veus com són les persones. Ell em deia: "Demana tu, jo menjaré tot el que mengis". Ell, a Egipte, no

beu alcohol, però com que aquí la gent sí que en beu doncs també en bebia. És molt enriquidor prendre's la vida amb aquesta filosofia. La nostra intenció era mantenir el contacte, incloent-hi les nostres famílies, però no l'hem reprès precisament perquè coincidim en tot. Jo sóc una persona que no telefona mai i ell també és dels que no truquen mai, ha, ha ha! Es pot estimar les persones sense trucar-les.

Traduiràs més llibres seus?

Justament ara mateix he acabat de traduir la

seva darrera novel·la, que es publicarà aquesta tardor. Es diu Chicago. La idea és que aquesta vegada vingui més dies i tot tingui un ritme més tranquil.

Et va dir si en algun moment va tenir por, va rebre amenaces o va témer per la seva vida arran d'aquest llibre?

Sí que va rebre crítiques i pressions, però ell no es va preocupar mai per les reaccions que pogués provocar la novel·la. Considerava que havia fet el que havia de fer i ja està.

Com és possible que Egipte, un país que havia assolit uns bons nivells de benestar social, en alguns aspectes similars a Europa, tingués una davallada tan espectacular?

Com explica Alaa Al Aswani a *L'edifici Iaqubian*, l'origen del mal d'Egipte és la corrupció. La corrupció dessagna el poble, dessagna les persones... i, de mica en mica, els pren la humanitat i fa que la societat sigui fosca, tènica... És el mateix que està passant en altres països del Tercer Món amb possibilitats de ser molt rics, però que no ho són. I un altre missatge del llibre és que, a banda de la corrupció dels estaments oficials, els governs compten amb un suport del Primer Món que els dona més força i que els fa encara més corruptes.

I quina és la situació en aquest moment?

Aquí parlem de crisi o de desacceleració econòmica, però allà no saben si demà podran menjar. A més pobresa més inseguretats i més corrupció i això fa que el poderós sigui cada cop més poderós. Agafes una gent, els dones el poder, els garanteixes el benestar i ells ja s'encarreguen de controlar la resta.

Un dels pocs aspectes en què la pel·lícula s'allunya del llibre és en el desenllaç de la relació homosexual entre Hatim Raixid i Abdah, el seu amant casat. Al llibre és molt més dramàtic.

Sí. Crec que parlar de política o de corrupció no deixa de ser un exercici intel·lectual. Però quan parlem d'homosexualitat estem parlant d'un tema religiós i això és intocable. Per això, el que molesta els poderosos de *L'edifici Iaqubian*, tant de la novel·la com de la pel·lícula, és que es parli d'homosexualitat. És un tabú. La pel·lícula ho aborda d'una manera més mesurada, perquè si ho hagués fet com a la novel·la no s'hauria estrenat mai. La doble moral religiosa és més perillosa que la dictadura.

No es pot parlar d'homosexualitat a Egipte, en aquest moment? Oficialment no existeix? Exacte, no existeix.

He traduït Mercè Rodoreda a l'àrab. Va ser 'La meva Cristina i altres contes', per encàrrec de l'Institut de la Mediterrània, que no es va arribar a publicar per raons misterioses. Em van pagar la traducció, però el llibre continua en el calaix. És una prova més que quan la política entra en determinats espais els destrueix

La situació de la dona tampoc no sembla bona. El llibre ens ho mostra en la submissa naturalitat amb què les dones que treballen en una botiga, per exemple, accepten el seu paper d'esclaves sexuals del propietari cada cop que aquest les crida al magatzem i es masturba davant d'elles. De fet, fins i tot la mare de la protagonista li aconsella indirectament que sigui "comprensiva" si no es traspassen certs límits. Per què passa això?

Això és verídic, és realment així. La causa és la pobresa. Per més que els puritans ho neguin, la realitat és aquesta. A més, tothom ho sap en el món àrab. A Egipte és normal que la dona de fer feines que ve a casa teva se t'ofereixi sexualment. Va amb el sobresou. Són aspectes de la vida quotidiana que es neguen. Al Brasil, per exemple, sabem que hi ha un índex molt elevat de prostitució perquè es diu. Al món àrab, en canvi, l'índex és zero perquè és una prostitució encoberta.

Es dona la circumstància que l'any 2000, l'actor del qual parlàvem abans, Adel Imam, va ser designat ambaixador de bona voluntat de l'ACNUR per despertar la consciència internacional sobre la situació en què es troben els

refugiats als països àrabs. Quina és la situació dels refugiats en aquests moments?

En els últims cinc anys ha canviat bastant. Després de l'ocupació de l'Iraq, el major nombre de refugiats són iraquians. Això no passava quan Adel Imam feia d'ambaixador. Llavors la majoria eren palestins. Adel Imam és una persona molt compromesa socialment.

Precisament aquest 2008 s'ha publicat un llibre titulat *L'enriquiment de la pèrdua* que és un recull d'experiències viscudes per persones refugiades i que ens recorda que els catalans també tenim un passat de refugiat a països com França o Mèxic. Entre els textos hi ha una narració teva que és com una faula. M'agrada molt quan parles de la pèrdua d'humanitat de la Humanitat i hi inclou aquesta reflexió: "Des que els reis han deixat de jugar-se la vida davant dels seus exèrcits, les guerres les fan covards asseguats als despatxos".

De fet, és una història verídica. Quan estava escrivint el meu llibre -que, per cert, encara no he acabat i que és autobiogràfic, perquè explico tot allò que conservo en la memòria fins al dia que vaig marxar de Bagdad- em van demanar que hi col·laborés i vaig decidir fer una reflexió sobre el que significa ser refugiat. Vaig agafar dues anècdotes de la meua vida i les vaig ajuntar. La narració es diu *Recordant Hatim At-Taai*. Pel que fa a la frase que cites, és una reflexió que em va fer Miquel Civil, un professor que m'estimo molt i que és un dels millors assiriòlegs que hi ha al món. Va estar fins al final de la seva carrera als Estats Units, després va tornar a Catalunya i quan hi va haver la invasió de l'Iraq em va venir a veure. Va ser l'endemà del saqueig del Museu de Bagdad. Ell gairebé plorava i em va dir la frase que t'agrada tant. La reflexió que faig, en aquest sentit, és que quan llegeixes *Les mil i una nits*, per exemple, veus el visir; quan llegeixes *Els tres mosqueters* veus el cardenal i quan llegeixes històries xineses veus el conseller de l'emperador, però tant el visir, com el cardenal o el conseller són personatges secundaris del poder que no tenen la noblesa del rei. La noblesa del rei és un risc, però és allà i ens ofereix un canvi d'humor. Si és bo, viurem bé i si és dolent viurem malament i també estarem bé o malament segons els canvis d'humor que tingui. Però els que no tenen aquests canvis d'humor són els visirs, els cardenals, els consellers o els ministres, perquè no actuen en funció del seu estat d'ànim sinó d'una consciència de poder. La seva expressió en el poder no és noble perquè no la tenen per noblesa, sinó per corrupció. El món, avui dia, està dominat pels visirs, ja no queden reis.

A quina llengua has traduït Mercè Rodoreda?

A l'àrab. Va ser *La meua Cristina i altres contes*. Es tractava d'un encàrrec de l'Institut de la Mediterrània que no es va arribar a publicar per raons misterioses. Em van pagar la traducció, però el llibre continua en un calaix. És una prova més que quan la política entra en determinats espais els destrueix. Es veu que hi havia un pressupost que s'havia de gastar i el van gastar, però la traducció continua inèdita.

Un altra faceta teva és la de restaurador. Tens un restaurant de cuina iraquiana genuïna que es diu Mesopotàmia al cor de Barcelona, al número 65 del carrer de Verdi. Segons diuen els iraquians que hi van, la sensació que tenen és que estan menjant exactament igual que si fossin al seu país.

Per mi, el Mesopotàmia és l'expressió de com jo veig la meua cuina. Potser si un dia anés a viure a Mèxic o al Japó ja no faria un restaurant iraquian, potser el faria català, perquè ja tinc una segona cultura. Però la primera és la iraquiana i volia oferir-la com jo la veig, inclosa la decoració. Vaig estar sis mesos treballant tant en el disseny del restaurant com en l'execució. I de la mateixa manera que sento la meua cultura sento la meua cuina i la faig amb tota la fidelitat. Crec que és una expressió meua que jo devia a la meua nova llar. I aquesta nova llar és Catalunya, amb una filla que ha nascut aquí. El restaurant el vaig obrir abans del naixement de la nena, però el Mesopotàmia és la meua llar per a la nova gent. És com si jo volgués que la meua nova família conegués la meua família anterior.

El Mesopotàmia és l'expressió de com jo veig la meua cuina. Potser, si algun dia anés a viure a Mèxic o al Japó no faria un restaurant iraquian, potser el faria català, perquè ja tinc una segona cultura